

VAN MOLLAKÂSİM KÖYÜ'NDE BULUNAN İSLAMİ DÖNEM MEZAR TAŞLARI

ISLAMIC PERIOD TOMBSTONES FOUND IN MOLLAKÂSİM VILLAGE IN VAN

Makale Bilgisi | Article Info

Başvuru: 24 Eylül 2020	Received: September 24, 2020
Hakem Değerlendirmesi: 16 Ekim 2020	Peer Review: October 16, 2020
Kabul: 17 Ocak 2021	Accepted: January 17, 2021

DOI : 10.22520/tubaked.2020.22.006

Resul YELEN* - Ayşegül BEKMEZ**

ÖZET

Van Gölü Havzası, Türk dönemi mezar taşları açısından Anadolu'daki en zengin eserleri bünyesinde barındırmaktadır. Ahlat, Erciş ve Gevaş gibi merkezlerde yer alan mezar taşları Anadolu'nun diğer bölgelerindeki mezar taşlarından farklı özellikler sergilemektedir. Şahidelerin boyutları, sanduka çeşitlilikleri bilhassa mimari, bitkisel, geometrik süslemeler ve kandil gibi simgesel anlamı olan kompozisyonlar havzadaki mezar taşı envanterinde farklı türleriyle sürekli kullanılmışlardır. Van Gölü'nün kuzey kıyısında bulunan Mollakâsım Köyü mezar taşları da bu merkezlerin üsluplarını yansıtan örnekler barındırmaktadır. Köydeki mezar taşlarında görülen kemer, mukarnas gibi mimari unsurlar, sembolik anlamları bulunan kandil motifleri, çiçek, kıvrım dal ve üzüm şeklindeki bitkisel bezemeler, yazı türleri ile biçimsel ve yapım teknikleri Van Gölü havzasındaki diğer mezar taşları ortak özellikler taşımaktadır. Mollakâsım Köyü'nde günümüze ulaşabilen iki hazire alanı mevcuttur. Bunlardan ilki köyün içerisinde Kara Şeyh Türbesi'nin etrafında bulunan hazirede yer almaktadır. Hazirede 6 adet nitelikli tarihi mezar tespit edilmiştir. Alan günümüzde de mezarlık olarak kullanılmaya devam etmektedir. İkinci hazire alanı ise köyün kuzeydoğusunda bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Şeyh Ali Mezarlığı ismiyle anılan bu alanda 5 şahide 3 sanduka olmak üzere toplam 8 adet mezar tespit edilip incelenmiştir. Hazire alanında mezar taşlarının bir kısmı muhtemelen toprak altında yer almaktadır. İncelenen mezar taşları ise geçen zamanın verdiği bir tahribata uğramıştır. Her iki hazire alanında incelenen mezar taşları, bezeme ve biçimsel özellikleriyle Orta Çağ ve Osmanlı dönemi gibi geniş bir tarih aralığına tarihlendirilmektedir. Mollakâsım Köyü mezar taşları Van Gölü havzasında uzun yıllar boyunca devam eden geleneğin daha önce yayınlanmamış parçalarıdır. Bu mezar taşları bölgedeki mezar taşı üslubunun küçük köy hazirelerine kadar taşındığını ve halk tarafından yüzyıllar boyunca benimsenerek kullanıldığı göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Van, Mezar taşı, Mollakâsım Köyü, Kandil, Şahide, Sanduka.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı.
e-posta: esulyelen@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7606-4025

** Dr. Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.
e-posta: aysegulbekmez@msn.com ORCID: 0000-0001-6121-1045



ABSTRACT

Van Lake Basin contains the richest artifacts in Anatolia in terms of Turkish period tombstones. Tombstones located in centers such as Ahlat, Erciş and Gevaş exhibit different characteristics than tombstones in other regions of Anatolia. The sizes of the tombstones, the variety of sarcophagus, especially the compositions with symbolic meaning such as architectural, herbal, geometric ornaments and oil lamps, were constantly used in the gravestone inventory in the basin with different types. Mollakâsım Village tombstones on the northern shore of Van Lake also contain examples that reflect the styles of these centers. Architectural elements such as arches and stalactite seen on the gravestones in the village, oil lamp motifs with symbolic meanings, floral ornaments in the form of curved branches and grapes, types of writing and formal and construction techniques share common features with other tombstones in the Van Lake Basin. There are two exclusion areas in Mollakâsım Village that can reach today. The first of these is in the graveyard around the Kara Şeyh Tomb in the village 6 qualified historical graves were found in this area. The area continues to be used as a cemetery today. The second burial area is in a garden in the northeast of the village. In this area, which is known as Şeyh Ali Cemetery, a total of 8 graves, including 3 sarcophagi for 5 witnesses, were identified and examined. Some of the gravestones are probably underground in the exclusion area. The gravestones examined have been damaged over time. With their ornamentation and formal features, the tombstones examined in both burial sites are dated to a wide range of dates such as the Middle Ages and the Ottoman period. Mollakâsım Village gravestones are previously unpublished pieces of the tradition that has continued for many years in the Van Lake Basin. These tombstones are important in terms of showing that the tombstone style in the region has been carried to the small village areas and has been adopted and used by the people for centuries

Keywords: Van, tombstone, Mollakâsım Village, oil lamp, gravestone, sarcophagus.

GİRİŞ

Van'ın Tuşba ilçesine bağlı köylerinden biri olan Mollakâsım, şehir merkezine 30 km uzaklıktadır. Van Gölü'nün kuzeydoğu kıyısında bulunan köy, rivayetlere göre ismini İran'dan buraya göç eden Mollakâsım isimli bir şeyhten almıştır. Köyün ne zaman ve nasıl kurulduğu ile ilgili bilgiler köy halkının anlatılarıyla sınırlıdır. Diğer bir söylenti bir hazirenin de etrafında şekillendiği Kara Şeyh Türbesinde yatan zatın Diyarbakır'dan Van'a göç ettiği ve Ermenilerle savaşırken şehit düştüğü yönündedir (Durma, 2014, 78). Bu bilginin doğru olduğu kabul edilirse köydeki türbenin 19. yüzyıldan sonra yapılmış olabileceği varsayılabilir. Devlet arşivleri incelendiğinde köyde Mollakâsım ismiyle anılan bir zaviyenin¹ ve bu zaviyeye ait bir vakfın olduğu anlaşılmaktadır (Arvas, 2017, 18) (Url 1). Bu bilgi köyün ismi ile ilgili söylentilerle de örtüşmektedir. Bölgedeki Ermeni olaylarının anlatıldığı diğer bir arşiv belgesinde “*Meshur ziyaretgah-ı Musliminden bulunan Mollakasım karyeli*” ifadesi köydeki zaviyenin önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2001, 23). Köyün 1836 yılında yapılan sayım ile nüfusunun 28 hane ve 73 erkekten oluştuğu anlaşılmaktadır (Bingül, 2016, 99). Bu rakam, köyde Müslüman nüfusun yoğunluğuna işaret etmekle birlikte dönemin diğer köylerine oranla kalabalık olduğunu da göstermektedir. Mollakâsım Köyü'nün Osmanlı dönemi ile ilgili son kaydı ise 1896 ve 1915 yıllarında yaşanan Ermeni olaylarıdır. Kayıтта bu tarihler arasında, içinde Mollakâsım'ın da bulunduğu pek çok köyde ayaklanmaların neden olduğu tahribattan bahsedilmektedir (Ağaoğlu, 2007, 324). Bu bilgi Mollakâsım Köyü'ndeki tarihi yapıların ve mezar taşlarının günümüze neden gelemediğine de ışık tutmaktadır. Tarihi kaynaklarda bahsedilen zaviye ve iki hazire alanında incelenen örneklerinin benzerleri muhtemelen bu tahribattan etkilenmiştir.

Köydeki iki hazire alanında Van Gölü havzasında Orta Çağ döneminde yaygın olarak görülen mezar taşı üslubundadır. Van, Bitlis ve Ağrı köylerinde bu ortak üslupla yapılmış pek çok mezar taşı, birçok yayına konu edilmiştir. Ancak Mollakâsım Köyü'ndeki bu örnekler daha önce yayınlanmamıştır. Mollakâsım Köyü Tarihi Mezarlığı'nın tescili 2016 yılında güncellenmiştir (Url 2)². Köyde bulunan iki hazire alanının ilki, Kara Şeyh Türbesi olarak anılan yapının etrafında şekillenmekte ve bu alan bugünde aynı amaçla kullanılmaktadır. Hazire alanı ve türbe, 2019'da gerçekleştirilen restorasyon sırasında yeniden düzenlenmiştir. 2020 Haziran ayında

yapılan arazi çalışması sırasında daha önce yıkık vaziyette olan şahidelerin düzenlendiği gözlenmiştir. Hazire alanında üzerinde kitabe ya da süsleme unsuru olan 6 mezar taşı bulunmaktadır. Ayrıca Kara Şeyh Türbesi'ne ait olduğu düşünülen özgün mimari parçalar da hazirenin bazı kısımlarına dağılmış vaziyettedir. Şahidelerin 5'i üzerinde kitabe bulunurken, 1'inde sadece süslemeye yer verilmiştir. Diğer hazire, köyün kuzeydoğusunda bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Hazirenin uzun zamandır kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bu alanda 5 şahide 3 sanduka bulunmaktadır. Bu hazire alanı köy halkı tarafından Şeyh Ali Mezarlığı olarak anılmaktadır. Söylentilere göre Şeyh Ali, Kara Şeyh olarak anılan kişinin kardeşidir.

Kara Şeyh Türbesi'nin etrafındaki mezarlarda Orta Çağ ve Osmanlı Dönemine ait taşlar görülürken köyün kuzeydoğusunda yer alan Şeyh Ali mezarlığındaki taşların üslup özellikleri nedeniyle Orta Çağa ait olduğu düşünülmektedir. Mollakâsım Köyü'ndeki mezar taşlarının bezeme özellikleri Van Gölü Havzası'ndaki Ahlat, Erciş, Gevaş ve Ağrı gibi merkezler ile ortak beğeniler göstermektedir. Fakat üslupsal kimlikleri Gevaş ve Erciş mezar taşlarıyla yakın ilişkiindedir. İncelenen taşlar tarih, tipoloji, malzeme-teknik ve süsleme özellikleriyle analiz edilerek bölgedeki konumu belirlenmiştir. Ayrıca Mollakâsım Köyü'ndeki mahalli ve sade işçilikler ile Gevaş ve Erciş gibi merkezi üslup arasındaki farklar ortaya çıkartılarak, bölgede Orta Çağ döneminde mezar taşı ticaretinin niteliksel değişkenlerinin var olabileceğini akla getirmiştir.

Kara Şeyh Türbesi Hazire Alanı

Katalog çalışmasında sıralama, hazire alanının batısından doğuya doğru mezar taşlarının mevcut yerleri göz önüne alınarak yapılmıştır.



Fotoğraf 1: Kara Şeyh Türbesi hazire alanı genel görünümü (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / *General view of Kara Sheikh Tomb cemetery area*

¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri, İE, EV, 66-7158, H-25-06-1134 erişim tarihi: 13.06.2020.

² Url 1, 2020. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri, İE, EV, 66-7158, H-25-06-1134 erişim tarihi: 13.06.2020.

1. No.lu Şahide / Hasan Çakeri Mezarı

Vefat Târîhi	: Tarih yok
Malzeme	: Kalker
Ölçüleri	: (Baş Ş.) 1.14 m x 0.39 m x 0.14 m
Kitabesi	: Baş Şâhidesi Ön Yüzü

- 1- Hüve-l-Hallâku'l-Bâkî
- 2- Hayf bir mirliva-i askeri halefi Hasan
- 3- Çakırı aldın kim nazırın yoksam olmaz riya
- 4- Firkad vermedi gezerken erkenden dâr-ı ahire
- 5- Düşdi nale-i male çün firkat u feza
- 6- El çeküb bu topra'a kıydı fenadan geçtin heman
- 7- Şahidim ben ki şehiden gitti tâ bezm-i likâ
- 8- Lik-i ikâbı yatub yakıldı firkatle tamam
- 9- Hâk vire ecr u tesellim her kim eylerse azâ

١ . هو الخلاق الباقي

٢ . حيف بر ميرلى اى عسكرى خلقى حسن

٣ . چقىرى الدن كيم نظيرين يوقسم اولمز ريا

٤ . فرقه دورمه كزرکن اير گدن دار اخره

٥ . دوشدى ناله مل چون فرقات وفضا

٦ . ال چکوب بو طوبره قيد فنادن کچدى همان

٧ . شاهدم بنکه شهيدا کندي تا بزم لقا

٨ . ليک اعقبى ياتوب ياقلدي فرقتله تمام

٩ . حق ويژه اجر و تسلم هر کيم ايلرسه عزا



Fotoğraf 2: 1 no.lu Hasan Çakeri'ne ait mezar taşı (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone of Hasan Çakeri no.1

Tanım: Türbenin doğu tarafında bulunan ve günümüze sadece baş şahidesi ulaşan mezar, yıkılmış vaziyettedir. Dikdörtgen formlu baş şahide toprak üzerinde yer almaktadır. Şahidenin başlık kısmı ve tarihin yazıldığı kartuş kırılmış ve kaybolmuştur. Şahidenin ön yüzünde dokuz satırlık Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir kitabe yer almaktadır. Mezar taşı oldukça sade düzenlenmiştir. Yazı kartuşu çerçevesinin elips şekli, taştaki tek bezeme unsurudur. Kitabe yazımında kelimeler bitişik şekilde yazılarak kartuş içerisine sıkıştırılmıştır. Ayrıca üç, altı ve sekizinci satırların son

kısımlarında harfler üst üste yerleştirilmiştir. Yazılar nizami olarak kartuş içerisine sıkıştırılsa da son satırda “kef” ve şeddenin kartuş dışına taşırıldığı anlaşılmaktadır. Şahide kalker taşından yapılmıştır. Kitabenin devamı ve tarih kısmının yer aldığı kartuş muhtemelen toprak altında kalmıştır.

2 No.lu Şahide

Vefat Târîhi	: Tarih yok
Malzeme	: Kalker
Ölçüleri	: (Baş Ş.) 0.82 m x 0.49 m x 0.16 m
Kitabesi	: Şahide üzerinde kitabe bulunmamaktadır.

Tanım: Mezar sadece baş şahidesinden oluşmaktadır. Dikdörtgen gövdeli baş şahide tepelik kısmına hafif bir üçgen şekli verilmiştir. Şahidenin gövdesinde hafif bir kabartma ile sivri ve çift kemerli bir bezeme uygulanmıştır. Bu süslemenin merkezinde ise dilimli kemerli niş formu yer almaktadır. Şahidenin tepelik kısmının altında ise kademeli çift profilli silme kuşağı mevcuttur. Fakat tepelikteki üçgenin ve gövdedeki kemer formlarının şekillendirilmesindeki özensiz işçilik dikkat çekmektedir. Ayrıca taştaki bozulma başlamıştır.



Fotoğraf 3: 2 no.lu mezar taşı şahidesi (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone of no.2

3 No.lu Şahide

Vefat Târîhi	: Tarih yok
Malzeme	: Kalker
Ölçüleri	: (Baş Ş.) 0.75 m x 0.44 m x 0.15 m : (Ayak Ş.) 0.78 m x 0.57 m x 0.17 m

Kitabesi: Şahidelerin yan ve ön yüzlerinde kitabe bulunmaktadır ancak oldukça yıpranmış olduğundan birçok bölümü okunamamaktadır. Okunan kısımlarda “saide ve şehide” ifadeleri tespit edilebildiğinden bir kadın mezar taşı olduğu anlaşılmıştır.

Tanım: Türbenin yanında bulunan mezar, baş ve ayak şahidesinden oluşmaktadır. Şahideler sonradan yapıldığı anlaşılan mermer bir pehle ile bir araya getirilmiştir. Pehlenin ortası toprakla doldurulmuştur. Şahidelerin yarısı toprak altında kalmış ve sonradan yerleştirilen pehle ile özgün formları bozulmuştur.

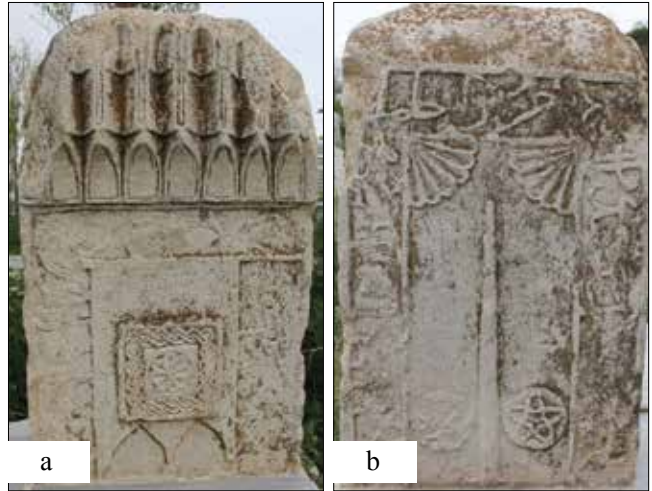
Mezarın baş şahidesi dikdörtgen bir formda düzenlenmiştir ve tepelik kısmında üç sıra mukarnas dişleri yer almaktadır. Baş şahidesinin ön yüzünün merkezinde dikdörtgen bir çerçeve içerisinde çift kemerli bir kompozisyon bulunmaktadır. Bu kompozisyonun üstünde kare bir düzenleme içerisinde düğümlü geçme bordürü ve çiçek rozet mevcuttur. Bu bezemenin en üstünde ise kazıma teknikli basit bordür yer almaktadır. Bu süsleme merkezinin etrafında tahribata uğramış “U” şeklinde dolaşan kitabe kuşağı vardır. Fakat bu kuşağın sağ tarafında bordür kesintiye uğramaktadır. Başlıkta birbirinden farklı olan üç sıra mukarnas dizisi bulunmaktadır. Mezar taşının iki yanında da kitabe kuşağı vardır. Sol yüzün alt tarafında yarım istiridye kabuğu ve hilal motifi görülmektedir. Baş şahidenin arka yüzünde üç yönden şahideyi çevreleyen kitabe bulunmaktadır. Merkezde dikdörtgen çerçeve içerisinde şamdan motifi yer almaktadır. Şamdanın iki yanında ise beş kollu yıldız biçimli çiçek rozetler mevcuttur. Çerçevenin üst köşelerinde ise yine yarım istiridye kabukları görülmektedir.



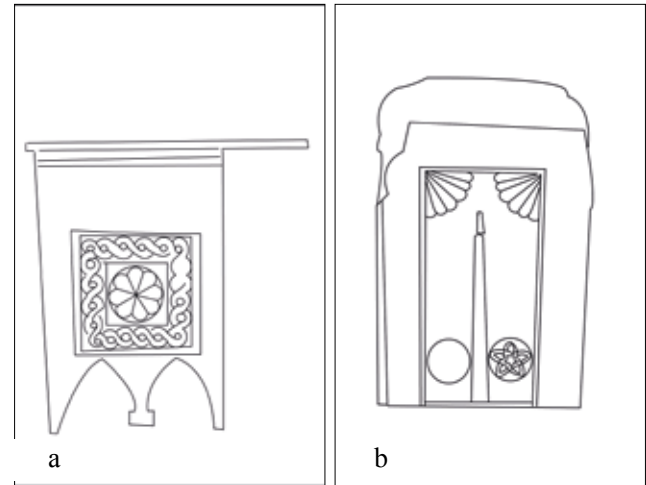
Fotoğraf 4: 3 no.lu mezarın genel görünümü (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / *General view of tombstones no.3*

Ayak şahidesi baş şahidesi ile benzer bir şekilde dikdörtgen formlu ve mukarnas tepeliklidir. Ayak şahidesinin ön yüzünde “U” şeklinde dolaşan kitabe

kuşağı yerleştirilmiştir. Taşın merkezinde kare çerçeve içerisinde büyük boyutlu rozet biçiminde çiçek motifi yer almaktadır. Fakat çiçek bu sınırların dışına taşmaktadır. Ayrıca bu çerçevenin simetrik yapılmadığı ve özensiz işçiliğin olduğu gözlenmektedir. Bunun etrafında yivli oyma tekniği ile yapılmış “S” kıvrımlı dallar ve çiçek, palmet ve yürek motifleri mevcuttur. Kitabe kuşağında da bitkisel motifler aralara serpiştirilmiştir. Bazı çiçek bezemelerinin yarım bırakıldığı görülmektedir. Taşın alt bölümünde baş şahidesinde olduğu gibi çift kemer kompozisyonuna yer verilmiştir ancak bu kısım toprak altında kaldığı için kompozisyonun nasıl devam ettiği anlaşılamamaktadır. Ancak betonun yer yer kalktığı kısımlarda üzüm motifine benzer taneli ve dairevi bir kompozisyon göze çarpmaktadır. Fakat bu kısımda kompozisyonun niteliği tam olarak anlaşılamamaktadır. Taşın yan yüzeylerinde dikdörtgen çerçeveli kitabe kuşakları yerleştirilmiştir. Fakat yüzeylerin birinde çerçevenin bir köşesi pahlanmıştır. Ayrıca yarım kalmış kazımalardan da bu yüzeyde gerekli itina gösterilmediği



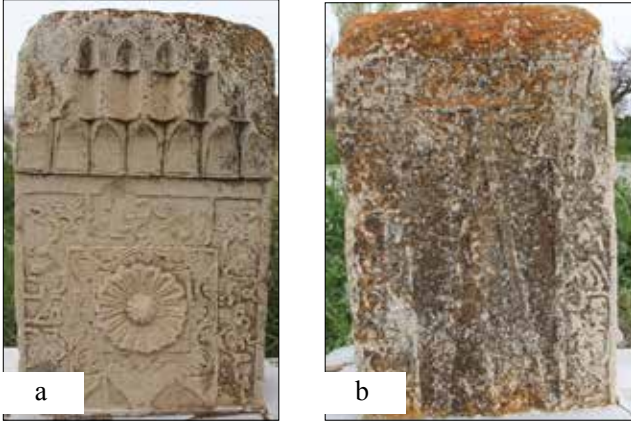
Fotoğraf 5 a-b: 3 no.lu mezarın baş şahidesinin ön ve arka yüzü (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / *Front and back of part of the head tombstones no.3*



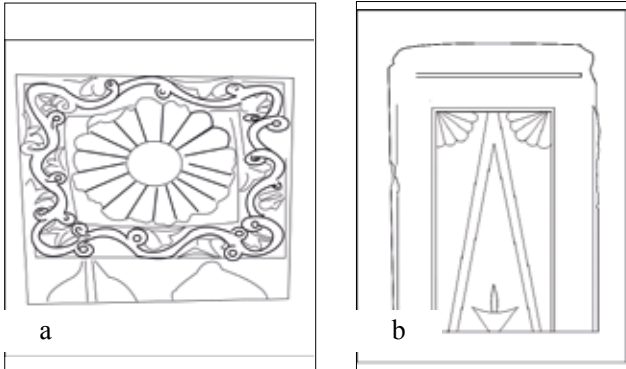
Çizim 1 a-b: 3 no.lu mezarın baş şahidesinin ön ve arka yüzdeki süsleme çizimleri (Çizim: Resul Yelen / *Front and back of part of the head tombstones ornament drawings no.3*



Fotoğraf 6 a-b: 3 no.lu mezarın baş şahidesinin yan yüzleri (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Side parts of the head tombstones no.3



Fotoğraf 7 a-b: 3 no'lu mezarın ayak şahidesinin ön ve arka yüzü (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Front and back of part of the tombstones no.3



Çizim 2 a-b: 3 no.lu mezarın ayak şahidesinin ön ve arka yüzdeki süsleme çizimleri (Çizim: Resul Yelen) / Front and back of part of the tombstones ornament drawings no.3



Fotoğraf 8 a-b: 3 no.lu mezarın ayak şahidesinin yan yüzleri (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Side parts of the tombstones no.3

görülmektedir. Yan yüzeylerde de basit süslemeler vardır. Bu şahidenin arka yüzünde de aynı kitabe kuşağı düzenlemesi mevcuttur. Fakat bu kez taşın merkezinde çift kulplu bir kandil motifi bulunmaktadır. Mermere gömüldüğü için kandilin ağız kısmı ve sadece ateş görülmektedir. Süslemelerin köşelerinde yine yarım istiridye kabuğu kullanılmıştır.

4 No.lu Şahide Yoz Bey'e ait Mezar taşı

Vefat Târîhi : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 0.84 m x 0.40 m x 0.09 m
Kitabesi : Baş Şâhidesi Ön Yüzü

1. Ah ah Yoz beg ah
2. Kaside-i katib-i kudret ne yazdı bilmedim
3. Ahi kim bu girşân-ı âlâ da kaderim bilmedim
4. düşdi

Tanım: Mezar, toprağa gömülü halde bulunan baş şahidesinden oluşmaktadır. Dikdörtgen formlu şahide üçgen alınlıklıdır. Şahide de toprak altında bulunmayan dört satırlık kitabe yer almaktadır. Kitabelerin içerisinde yer aldığı kartuşlar kenarları sivriltilmiş elips biçimindedir. Ayrıca kartuşların eşit genişlikte ve yükseklikte olmadığı anlaşılmaktadır. İkinci satırın son harfinde yarım bırakma durumu söz konusudur. Taşın cinsinden dolayı yüzeyde yer yer doğal kabarıkların olduğu ve bu durumun ilk



١. أه آه یوز بیک آه
٢. قصید کاتب قدرت نیانندی بلمنیم
٣. اهی کیم بو کرشنی علاء قدریم بالمدنم
٤. نوشدی

Fotoğraf 9: 4 no.lu şahide / Yoz Bey'in Mezarı (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone no. 4-Yoz Bey's gravestone

şekillendirmede düzeltilmediği görülmektedir. Şahidede süsleme unsuru bulunmamaktadır.

5 No.lu Şahide

Vefat Târîhi : h. 1283
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 0.85 m x 0.25 m x 0.13 m
Kitabesi : Baş Şahidesi Ön Yüzü
5. satır :Lillah.....
9. satır : sene (1)283

Tanım: Yıkılmış bir vaziyette bulunan baş şahidesinin mezar kısmının nerede olduğu anlaşılamamaktadır. Şahide dikdörtgen formludur başlık kısmı

kaybolmuştur. Şahidenin ön yüzünde cetvellerle dokuz satıra ayrılmış kitabe yer almaktadır. Kitabe yoğun bir tahribata uğradığı için üzerindeki yazılar okunamamakla birlikte son satırdaki tarih kısmında üç rakam okunabilmektedir. 283 olarak okunan bu kısım mezar sahibinin 1866-1867 yılında vefat ettiği ortaya koymaktadır. Bunların dışında taş sade bir görünüme sahiptir.



Fotoğraf 10: 5 no.lu şahidenin ön yüzü (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Front part of the tombstone no.5

6 No.lu Şahide
Vefat Târîhi : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 1.00 m
x 0.25 m x 0.20
Kitabesi : Bulunmuyor

Tanım: Şahide yekpare parçadan oluşmaktadır. Sadece baş şahidesi bulunan mezar, yıkılmış bir şekilde bulunmaktadır. Baş

şahidenin gövdesi kare prizmadır. Şahidenin tepelik kısmı ise üçgen prizma başlık şeklinde düzenlenmiştir. Üçgen tepeliğin köşelerine dairesel bir form verilmiştir. Şahide üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Taşın üzerinde kitabe ve süslemeye yer verilmemesi ayak şahidesi olabileceğini de akla getirmektedir.



Fotoğraf 11: 6 no.lu şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone no.6

ŞEYH ALİ MEZARLIĞI

Mollakasım Köyü'nün kuzeydoğusunda tellerle çevrili bir bahçe içinde bulunan mezarlık oldukça tahribata uğramıştır. Günümüze hazire alanın büyüklüğüne oranla çok az mezar taşı ulaşmıştır (Foto.12).



Fotoğraf 12: Şeyh Ali mezarlığı genel görünüm (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / General view of Sheikh Ali cemetery

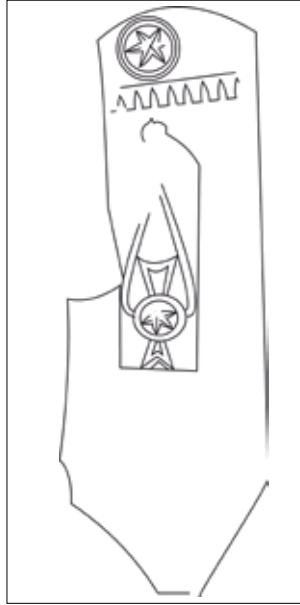
1 No.lu Şahide

- Vefat Târîhi** : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 1.51 m x 0.43 m x 0.18
Kitabesi : Bulunmuyor

Tanım: Dikdörtgen prizma gövdeli baş şahidesi, yuvarlak kemerli tepelikle sonlanmaktadır. Şahidenin alınlık kısmında iç içe geçmiş daireler içerisinde altı kollu yıldız yer almaktadır. Bu kompozisyonun alt kısmında basit mukarnas sırası yerleştirilmiştir. Şahidenin gövdesinde, üç dilimli bir kemer içinde çift askılı ateşi yanar bir biçimde tasvir edilmiş bir kandil motifi vardır. Kandilin gövdesi daireseldir ve merkezinde yine altı kollu yıldız bulunmaktadır. Şahidede kitabe yer verilmemiştir. Şahidenin sol tarafı üst kısımdan orta kısma kadar kırılmıştır.



Fotoğraf 13: 1 no.lu şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone no.1



Çizim 3: 1 no.lu şahide çizimi (Çizim: Resul Yelen) / Drawing the tombstone no.1

2 No.lu Şahide

- Vefat Tarihi** : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 0.48 m x 0.40 m x 0.24
Kitabesi : Bulunmuyor

Tanım: Sadece baş şahidesi bulunan mezar oldukça sadedir. Üçgen alınlıklı şahide süslemesiz ve yazısızdır. Ayrıca taş özensiz bir şekilde işlenmiştir.



Fotoğraf 14: 2 no.lu şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone no.2

3 No.lu Sanduka Parçası

- Vefat Tarihi** : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Sanduka) 0.86 m x 0.26 m x toprak altında
Kitabesi : Bulunmuyor

Tanım: Sanduka tipi mezardır. Profilli bir görünüme sahip taş, nitelik açısından herhangi bir özelliği bulunmamaktadır.



Fotoğraf 15: 3 no.lu sanduka (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Sarcophagus no.3

4 No.lu Sanduka Parçası

- Vefat Târîhi** : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Sanduka parçası) 1.02 m x 0.40 m x toprak altında
Kitabesi : Bulunmuyor

VAN MOLLAKÂSİM KÖYÜ'NDE BULUNAN İSLAMİ DÖNEM MEZAR TAŞLARI

Tanım: Sanduka tipli mezar, yekpare bir taştan oluşmaktadır. Üçgen prizma şeklindeki sanduka çift oturtmalığa sahiptir. Sanduka üzerinde herhangi bir yazı ve süsleme unsuru bulunmamaktadır. Sanduka üzerinde yoğun deformasyon mevcuttur.



Fotoğraf 16: 4 no.lu sanduka (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez)/ *Sarcophagus no.4*

5 No.lu Sanduka Parçası

Vefat Târîhi : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Sanduka) 0.98/0.88 m x 0.37/0.25 m x 0.51/0.35
Kitabesi : Bulunmuyor

Tanım: Sanduka tipli olan mezar, tek parça taştan yapılmıştır ve bir oturtmalığı bulunmaktadır. Üçgen prizma biçimindeki sandukanın üzerinde herhangi bir süsleme unsuru yoktur.



Fotoğraf 17: 5 no.lu sanduka (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez)/ *Sarcophagus no.5*

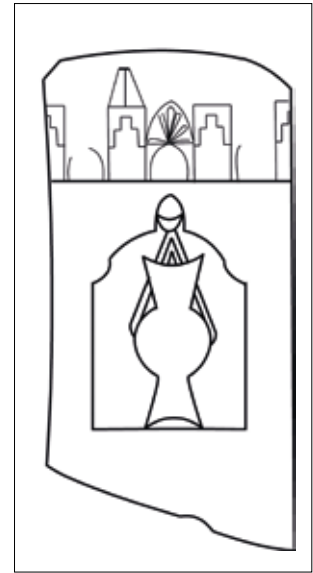
6 No.lu Şahide

Vefat Târîhi : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 0.78 m x 0.38 m x 0.13
Kitabesi : Bulunmuyor

Tanım: Dikdörtgen gövdeli baş şahidesinden oluşan mezar, mukarnas tepeliklidir. Şahide üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Tepelik kısmının mukarnas yuvalarında istiridye kabuğu motifi bulunurken bu yuvaların aralarında basit üç dilimli niş görünüşleri yer almaktadır. Taşın gövdesinde üç dilimli kemere asılı çift kulplu ateşi yanan kandil bezemesi vardır. Dairesel olan gövdenin ortasında yıldız ya da çiçek bezemeli bir motif görülmektedir.



Fotoğraf 18: 6 no.lu şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez)/ *Tombstone no.6*



Çizim 4: 6 no.lu şahide çizimi (Çizim: Resul Yelen) / *Drawing tombstone no.6*

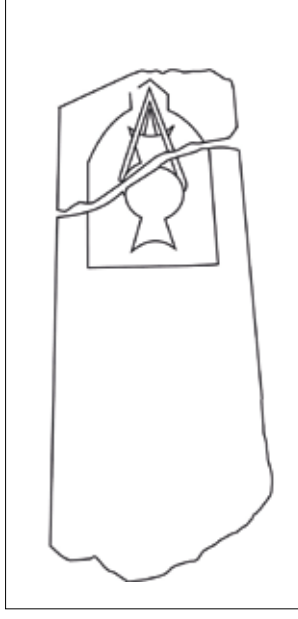
7 No.lu Şahide

Vefat Târîhi : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 0.98 m x 0.38 m x 0.08
Kitabesi : Bulunmuyor

Tanım: Dikdörtgen gövdeli baş şahidesinin tepelik kısmı kırılmıştır. Gövdenin üst kısmında üç dilimli kemerli bir niş içinde asılı olarak tasvir edilmiş, çift kulplu bir kandil motifi vardır. Ateşi yanar vaziyette işlenen kandil bir asma kandildir. Ayrıca taşın bu yüzünün 3/2'sinin boş bırakılması dikkat çekmektedir.



Fotoğraf 19: 7 no.lu şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone no.7



Çizim 5: 7 no.lu şahide çizimi (Çizim: Resul Yelen) / Drawing tombstone no.7

8 No.lu Şahide

- Vefat Târîhi** : Tarih yok
Malzeme : Kalker
Ölçüleri : (Baş Ş.) 0.84 m x 0.48 m x 0.21
Kitabesi : Kazıma şeklinde kitabesi bulunan şahidenin üzerindeki likenler okunmayı güçleştirmektedir.

Tanım: Dikdörtgen gövdeli baş şahidesinin tepelik kısmı dışarı taşkındır. Gövde üzerindeki okunamayan kitabe dışında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.



Fotoğraf 20: 8 no.lu şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone no.8

DEĞERLENDİRME

Mollakasım Köyü hazirelerinde yer alan ve inceleme konusu yapılan 14 mezar taşı bu kısımda kronolojik, mezar tipi, şahide formu, başlık ve tepelik kısımları, kitabeleri, malzeme, teknik ve süsleme başlıklarında ayrı ayrı ele alınmaktadır.

Tarihlendirme

Mollakasım Köyü'ndeki mezar taşlarında doğrudan tarih tespit edilen bir taş bulunmaktadır. Kara Şeyh Haziresindeki 1 No.lu şahidenin tarih kısmı olmamasına ve eceded bulunmamasına rağmen yazı stili ve içeriği 19. yüzyılın 2. yarısına ait olabileceğine işaret etmektedir. Kara Şeyh Haziresi 5. No.lu. şahidenin son satırında sene H. (1)283 (1866-67) tarihi düşülmüştür. Bu tarih Kara Şeyh hazire alanının 19. yüzyıl ortalarına kadar kullanıldığı göstermektedir. Bu taş üzerindeki tarih 1 No.lu taş için düşünülen tarihlendirmeyi de doğrulamaktadır. Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu şahidelerin yazılarının çoğu okunamaz durumdadır (Foto. 21). Fakat taşın biçimsel ve süsleme özellikleri bazı ipuçları vermektedir. Bu nedenle taşların zamansal çizelgeye yerleştirilmelerinde üslup ve dönemsellik özellikler dikkate alınarak önermelerde bulunulmuştur. Benzer özellikteki taşlara Erciş Çelebibağı Mezarlığı, Gevaş Selçuklu Mezarlığı ve Gevaş Beyler Mezarlığı'nda rastlanmaktadır. Kandil motifli şahideler çok olsa da kandil etrafındaki yarım istiridye kabuğu motifleri ve çift kemerli uygulama bulunması önemlidir. Erciş Çelebibağı Mezarlığı'ndaki 1315 tarihli bir taşın köşelerinde yer alan istiridye kabukları Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu mezar taşını anımsatmaktadır. Gevaş'taki 14. yüzyıla tarihlenen mezardaki çift kemer uygulaması, kandil köşelerindeki istiridye kabukları ve şamdan kullanımları da yakın benzerlik sağlamaktadır.³ Van Gölü'nün güney kıyısında bulunan Gevaş Beyler mezarlığında yine 14. yüzyıla ait olduğu düşünülen bir şahide üzerinde de çiçek rozeti uygulaması, çift kemer ve mum motifinin iki yanındaki bezemeler müşterek uygulamalardır (Foto.22-23). Mollakâsım Köyü'nün yukarısında yer alan Kara Şeyh Mezarlığı'ndaki prizmatik sandukalar ve kandilli şahidelerin Erciş ve Çelebibağı Mezarlığı ile karşılaştırıldığında 14-15. yüzyıllar arasında yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Kara Şeyh Haziresi 1. No.lu ve 4. No.lu şahideler Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve biçimsel özellikleri nedeniyle bu örneklerin geç döneme 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarına tarihlendirilmesi mümkündür. Kara Şeyh Haziresi 6. No.lu taşın bölgedeki mezar taşı geleneğinin dışında bir görünüm vermesinden dolayı daha geç bir dönemde 20. yüzyılda üretildiği düşünülmektedir.

³ Bu mezar taşların ayrıntılı bilgisi için bkz. Uluçam, 2000, 28-29; Başak, *Gevaş Mezar Taşları*, 2008, 15-16.



Fotoğraf 21: Kara Şeyh haziresi 3'no'lu mezar baş şahidesi / Tombstone no.3 in Kara Şeyh cemetery



Fotoğraf 22: Erciş Çelebibağı Mezarlığı'ndaki 1315 tarihli şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone dated 1315 in Erciş Çelebibağı Cemetery



Fotoğraf 23: Gevaş Selçuklu Mezarlığı'ndaki 14. yüzyıla ait şahide (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / Tombstone dated 14th century in Gevaş Selçuklu Cemetery

Şeyh Ali Mezarlığı'ndaki eserlerde yazı bulunamamıştır. Şeyh Ali Mezarlığı 8. No.lu şahide kazıma tekniği yazı okunamamıştır. Taşların biçimsel özellikleri yine bölgedeki mezarlar incelendiğinde 14. ve 15. yüzyıllara tarihlendirmeye ihtimal vermektedir.

Böylelikle Mollakâsım Köyü mezarlarının tarih aralığının olasılıkla 600 yıla kadar çıktığı anlaşılmaktadır. Mezarlık günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir. Bu durumda köyün Orta Çağın herhangi bir döneminde kurulduğu ve Şeyh Ali Mezarlığı'nın Kara Şeyh haziresinden daha önce oluşturulduğu düşünülebilir. Ayrıca Kara Şeyh Türbesi ve hazire alanı Osmanlı Döneminde muhtemelen 16-19. yüzyıllarda yapılmış olmalıdır. Kara Şeyh Türbesi haziresinde bulunan ve form itibarıyla Orta Çağ örnekleriyle benzerlikler gösteren mezar taşlarının Şeyh Ali Mezarlığı'ndan buraya taşındığı ve tekrar kullanıldığı diğer bir varsayımdır. Bu fikir, Kara Şeyh Türbesi ve haziresinin 18-19. yüzyıllarda oluşturulmuş olabileceğini de düşündürmektedir. Bu durumda Şeyh Ali köyün en eski haziresidir ve Orta Çağ'ın herhangi bir döneminde oluşturulmuştur. Kara Şeyh Türbesi ve haziresi ise Osmanlı geç döneminde yapılmış olmalıdır. İki hazire arasındaki üslup ve form farklılıkları bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Mezar Tipi

İncelenen 15 mezar taşı Van Gölü havzasında çeşitli dönemlerde karşımıza çıkan örneklerle benzerlik taşımaktadır. Kara Şeyh Mezarlığı'ndaki 7 örneğin 4'ü sadece baş şahidesinden oluşmaktadır (Kara Şeyh Haziresi. 1, 2, 4, 5 No.lu). Baş ve ayak şahidesinden oluşan tek mezar, sonradan yapıldığı anlaşılan mermer bir pehle ile birleştirilmiştir (Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu). Üzerinde kitabe ya da herhangi bir süsleme bulunmayan 1 mezar taşının baş ya da ayak şahidesi olduğu anlaşılmamakla birlikte bölgedeki mezar taşı geleneği incelendiğinde ayak şahidesi olma ihtimali ağır basmaktadır (Kara Şeyh Haziresi 6 No.lu). Diğer hazire alanındaki 8 mezarın 3'ü küçük boyutlu sandukadır (Şeyh Ali Mezarlığı 3. 4. ve 5. No.lu). Diğer örneklerin, üzerinde kitabe ya da başlık bulunmaması baş ya da ayak şahidesi olup olmadıklarını belirlemeyi zorlaştırmaktadır (Şeyh Ali Mezarlığı 1. 6. ve 7 No.lu). Bölgede kandil bezemeli mezar taşları hem baş hem de ayak şahidesi olarak kullanılmıştır. Üzerinde kazıma olarak işlenmiş kitabe yer alan mezar taşı da baş şahidesi olmalıdır. (Şeyh Ali Mezarlığı 8. No.lu) Oldukça sade ve kitabesi bulunmayan tek mezar taşı da muhtemelen ayak şahidesidir (Şeyh Ali Mezarlığı 2. No.lu).

Hazirelerdeki mezar tipleri, Gevaş ve Çelebibağı Mezarlıkları ile karşılaştırıldığında benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Bezemeli baş şahideler ve sandukalar Van Gölü havzasında Orta Çağ boyunca kullanılmış mezar tipleridir. Mollakâsım Köyü'ndeki şahidelerinde bu geleneğin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Sanduka ve Şahide Formları

Mollakasım Köyü iki hazire alanı içindeki mezar taşlarının tamamı dikdörtgen prizması şeklinde yapılmıştır. Bölgede Gevaş, Çelebibağ ve Ahlat mezarlıklarında çoğunlukla şahidelerde dikdörtgen prizması form tercih edilmektedir. Hazirelerdeki üç sanduka örneğinde sandık ya da üçgen prizma olarak isimlendirilen biçim kullanılmıştır. Üçgen prizma şeklindeki sandukalar, bölgedeki diğer Orta Çağ dönemi hazirelerinde de tercih edilmiştir.

Başlık-Tepelik

Kara Şeyh Türbesi haziresinde incelenen mezar taşlarının sadece 2'sinde başlık bulunmaktadır. Diğer mezar taşlarında ise tepelik kullanılmıştır. Başlıklardan ilki sivri üçgen prizması şeklindedir. Osmanlı Dönemi 18-19. yüzyıl mezar taşlarında özellikle ayak şahidesinde bu tür başlıklar kullanılmaktadır (Baş v.d. 2019,305). Diğer örnekte ise sadece başlık kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu başlığın oldukça yıpranmış olmasına rağmen kâtibî olduğu tahmin edilmektedir. Kâtibî başlık da Osmanlı Geç dönem baş şahidelerinde karşımıza çıkmaktadır (Laqueur, 1997, 149-152). Tepelikli şahidelerde mukarnas, üçgen alınlık ve dilimli köşe pahları kullanılmıştır. Diğer mezarlıkta ise bir örnekte üçgen alınlık bulunmaktayken (Şeyh Ali Mezarlığı 2 No.lu) diğer örneklerde tepelik ya da başlık kullanılmamıştır. Üçgen ve dilimli köşe pahlı alınlıklar, 18- 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında sıklıkla rastlanılan tepeliklerdir. Mukarnaslı tepelikler ise Orta Çağ Van Gölü havzası mezar taşı geleneğinin önemli bir parçasıdır (Karamağaralı, 1992,58).

Kitabeler

Hazirelerde kitabesi bulunan üç mezar taşı bulunmaktadır. Kara Şeyh Türbesi haziresinde bulunan bu taşların ikisinde Osmanlıca yazılmış kitabeler yer alırken (Kara Şeyh Haziresi 1. ve 4. No.lu mezar taşı), diğer örnekte Arapça sıfatlara yer verilmiştir (Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu mezar taşı). Kitabesi okunabilen iki şahide de kullanılan dil ve edebî ifadeler 19. yüzyıl Osmanlı mezar taşlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu taş üzerindeki kitabe yoğun bir tahribata uğraması nedeniyle tamamı okunamamakla birlikte seçilebilen *rahmetallahi*, *saide*, *şehide* gibi birkaç kelime Gevaş Selçuklu Mezarlığı'nda da görülen 14. yüzyıl mezar taşlarında gelenek halini almış, sürekli kullanımı bulunan Arapça ifadelerdir.

Malzeme ve Teknik

Mezar taşlarındaki yazılar oyma tekniklidir. Sadece Şeyh Ali Mezarlığı 8. No.lu taşta kazıma tekniği uygulanmıştır. Oyma teknikli yazılarda Kara Şeyh Haziresi 1. No.lu taş yazı özellikleri diğer taşlara göre daha özenlidir. Ayrıca Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu taş estetik olarak birçok öge içerse de yazı bordürlerinde aynı durumun bulunmaması dikkat çekmektedir. Kara Şeyh Haziresi 4. No.lu mezar taşındaki yazıların hakkedildiği dar alan ile taşın yüzey genişliği düşünüldüğünde sanatkarın tezat bir durum oluşturduğu görülmektedir.

Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu şahideler incelendiğinde görülen simetri bozuklukları, yarım bırakılan motifler sanatkarın teknik yönünün zayıf olduğunu ya da acemi olabileceğini düşündürmektedir. Şahidelerdeki benzer yapımlarına Gevaş Selçuklu Mezarlığı'ndaki taşlarda da sıklıkla karşılaşılmaktadır (Foto.24). Bu benzerliğin iki açıklaması olduğu varsayılmaktadır. İlki bölgenin mezar taşlarında benimsenen ve geleneğe dönüşmüş üslupsal acemiliğin özellikle tercih edildiğidir. Taş ustaları özellikle yarım bırakılmış süslemeler ve asimetric kuruluşlarla mükemmelliğin sadece Allah'a ait olabileceğini göstermek istemiş olabilirler. İkinci görüş ise şahidelerin üretim yerinin Gevaş olabileceğidir. Gevaş'ta bulunan ortak bir üslubu benimsemiş bir grup taş ustasının bölge için mezar taşı yonttuğu ve küçük yerleşim bölgelerinden sipariş aldığı varsayılabilir. Erciş Çelebibağı Mezarlığı'nda ise işçiliğin bu mezar taşlarına oranla daha kaliteli ve özenli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Gevaş'daki ekolün uzun yıllar devam ettiği ve mezar taşı tedariki için de bir merkez olduğu Erciş'deki ekolün ise zamanla ortadan kalktığı ortaya konulabilir.



Fotoğraf 24: Gevaş Selçuklu Mezarlığı'ndan şahide örneği (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / *Tombstone in Gevaş Selçuklu Cemetery*

Mollakâsım Köyü'ndeki sandukalı mezarlar, süsleme uygulanmadan sade bir şekilde meydana getirilmişlerdir. Ahlat, Erciş ve Gevaş'taki sandukalarda genellikle bezemeler kullanılsa da sade örnekleri de mevcuttur (Foto.25). Fakat araştırma alanımızdaki sandukaların sadece ana hatları belirlenmiş ve iki yana eğimli bir görünümde yapılmışlardır.



Fotoğraf 25: Erciş Çelebibağı Mezarlığı'ndaki sanduka örneği (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / *Sarcophagus in Erciş Çelebibağı Cemetery*

Malzeme türü olarak kalker taşı kullanılsa da hazire alanında bulunan ve günümüze yakın bir tarihe ait olan mimari parçalar Ahlat taşından (andezit tüf) oluşturulmuştur. Ayrıca yine yakın tarihli bir kavuk benzeri bir şahidenin de çimento kullanılarak kalıp yöntemi ile meydana getirildiği tespit edilmiştir (Foto.26-27). Gevaş ve Erciş'teki mezarlıklar incelendiğinde Cumhuriyet dönemi mezar taşlarında da Ahlat taşına sıklıkla yer verildiği görülmektedir (Baş - Gül, 2018, 347). Bu yerleşim birimleri geçmişte kalker taşı kullansa da bölgede halen aktif olan Ahlat taşı üretiminin bir sonucu olarak tercih edilmiştir.



Fotoğraf 26: Kara Şeyh türbesine ait olduğu düşünülen ahlat taşından mimari öge (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / *Architectural element made of Ahlat stone, thought to belong to the tomb of Kara Şeyh*



Fotoğraf 27: Kara Şeyh Mezarlığı'ndan bir başlık (Kaynak: Resul Yelen - Ayşegül Bekmez) / *Tombstone part in cemetery Kara Şeyh*

Süsleme

Mollakâsım Köyü'ndeki mezar taşlarının yoğunluğuna bağlı olarak süslemelerin de fazla olmadığı görülmektedir. Bezeme düzeni içerisinde mimari, geometrik, bitkisel, kandil-mum ve üzüm motifleri kullanılmıştır. Özellikle Erciş ve Gevaş'taki mezar taşları süsleme programı yönüyle benzer örneklerin çokluğuyla zengin veriler vermektedir⁴.

Mimari süsleme programlarında Türk Sanatında sıklıkla kullanılan kemer ve mukarnas öğeleri öne çıkmaktadır⁵. Şeyh Ali Mezarlığı 1. 6. ve 7. No.lu şahidelerde üç dilimli kemerlere kandil asılarak daha çok mihrap görünümünü elde edilmiştir. Kara Şeyh Haziresi 2. No.lu şahidede üç dilimli kemer ise çifte kemerin gerisinde yer almış ve bir perspektif oluşturularak böylece bir mekân kurgusu işlenmiştir. Ayrıca Kara Şeyh Haziresi 2. No.lu şahidenin alt kısmında da çift kemer uygulanmıştır. Çift kemerli mezar taşı örnekleri Ağrı, Gevaş, Erciş ve Ahlat'taki Türk dönemine ait bazı mezar şahidelerinde ve haçkarlarda kullanılmıştır⁶. Ayrıca 2'nolu şahidedeki mezar taşındaki çift kemer ve ortadaki niş düzenlemesi Ahlat'taki Hasan Padişah ve Usta Şagird Kümbeti'nin cephe düzenlemesinde yer alan kompozisyonla benzerlikler taşımaktadır (Fot.28, 29).

Bazı şahidelerin üst kısımlarında mukarnas yuvalarına yer verilmiştir. Mukarnaslarda sivri kemerli nişler kullanılmıştır. Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu şahidede üç sıralı iken Şeyh Ali Mezarlığı 3 ve 6'da tek sıralıdır. En basit mukarnas dizisi Şeyh Ali Mezarlığı 3 No.lu mezar taşına aittir. Şeyh Ali Mezarlığı 6. No.lu mezarda mukarnas öbekleri üzerinde istiridye kabuklarının varlığı ve aralarındaki kademeli üç dilimli niş görünümüleri dikkat çekmektedir. Bunlara ek olarak Kara Şeyh Haziresi 2. No.lu taşın baş kısmında profilli silme kullanılması

⁴ Gevaş ve Erciş'te yer alan mezar taşlarının süslemesi için bkz. Uluçam, 2000; Başak, 2010, 179-187; Başak, 2020, 252-290.

⁵ Mezar taşlarındaki mimari öğeler için bkz. Naza Dönmez, 2011, 307- 318.

⁶ Karamağaralı, 1992, resim 280,281 ; Çetin, 2011,162; Başak, 2008,15, 197; Uluçam, 2000, Resim, 264; Ahlat örneğinde çift kemer yerine çift kare niş vardır, Karahan vd., 2019, 259.



Fotoğraf 28: Ahlat Hasan Padişah kümbeti çift kemer düzenlemesi / *Double arch ornament in Ahlat Usta Hasan Padişah Tomb*



Fotoğraf 29: Ahlat Usta Şagirt Kümbeti çift kemer düzenlemesi / *Double arch ornament in Ahlat Usta Şagirt Tomb*

farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle silmeli mezar taşının Van Gölü Havzası'nda nadir görülmesi bu şahideyi farklı kılmaktadır. Bu şahidenin üst kısmındaki silmeli profil biçiminden dolayı Osmanlı dönemine ait olduğu düşünüldüğü ve sanatkarın geçmişe bir öykünme ile çift kemer bezemesi ile taşı şekillendirdiği varsayılmaktadır.

Mollakâsım Köyü Mezarlığı'nda geometrik süslemelerde öne çıkan unsurlar, daire, yıldız ve kare formlarıdır. Bu geometrik düzenlemeler sadece kandil motifli taşlar üzerinde yer almaktadır. Kare ve dairesel formlar bitkisel süslemeler ve yine daire içerisinde bitkisel süslemeleri de andıran beş kollu yıldız motifleri ile beraber işlenmiştir. Bitkisel süsleme görünümündeki yıldız düzenlemelerine Türk süsleme sanatlarında sıklıkla karşılaşılmaktadır (Ögel, 1994, 100). (Foto. 4, 10, 26, Çiz. 1b, 3).

Bitkisel süsleme yalnızca Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu mezarın baş ve ayak şahidesinde bulunmaktadır. Şahideler üzerinde kıvrımlı dallar, çiçek rozetleri, palmet ve yürek motifleri ile zenginleştirilmiştir. Bu şahidede

öne çıkan çiçek rozetler bölge coğrafyası incelendiğinde mezar taşı ve mezar anıtlarında yaygın kullanım alanı bulunduğu görülmektedir (Foto. 30-32). Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu mezardaki yivli oyma teknikli süslemelerin varlığı Gevaş'taki mezarlarla yakın ilişki içerisinde.



Fotoğraf 30: Erciş Çelebibağı Mezarlığı kemerli niş örneği / *Arched niche example in Erciş Çelebibağı cemetery*



Fotoğraf 31: Erciş Çelebibağı Mezarlığı'nda çiçek biçimli yıldız kompozisyonu / *Flower-shaped star composition in Erciş Çelebibağı cemetery*



Fotoğraf 32: Gevaş Halime Hatun Kümbeti çiçek rozet düzenlemesi / Flower rosette arrangement in Gevaş Halime Khatun Tomb

Bunlar dışında kandil, mum ve istiridye kabuğu gibi sembolik anlamları olan bezeme öğeleri de mevcuttur. Mollakâsım Köyü mezarlıklarında kandil öne çıkan bir süsleme olmuştur. Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu, Şeyh Ali Mezarlığı 1. 6. ve 7. No.lu şahidler olmak üzere 4 mezarda kandil kullanılmıştır. Kandiller yuvarlak gövdeli ve çift askılıdır. Altlık ve baş kısımları kavisli olarak verilmiş ve kandillerin ateşi yanar vaziyettedir. Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu mezarın kandili dikdörtgen çerçeve içerisinde gösterilirken diğerleri üç dilimli kemer içerisine asılmıştır. Mum sadece Kat.3'deki mezarın baş şahidesi üzerinde vardır ve alt kısmı görülme de muhtemelen bir şamdan üzerindedir. Kandil ve mum Türk mezar taşı geleneğinde bilhassa Van Gölü Havzası mezarlarında sıklıkla kullanılan



Fotoğraf 33: Güroymak Mezarlığı kandil motifli mezar taşı / Oil lamp motif gravestone in Güroymak Cemetery

başta Allah'ın nuru olmak üzere peygamberlerin ve diğer kutsal kişi veya unsurlarla ilişkilendirilen sembolik bezeme öğesidir (Kalfazade -Özkan, 1989, 23-24; Pektaş, 2001, 90; Özkurt, 2007, 132-142; Yelen, 2017, 472-475.) (Foto. 33).



Fotoğraf 34: Ahlat Alimoğlu Hurşit Kümbeti mihrap-penceresindeki istiridye kabuğu / Oyster-shell niche in the mihrab-window in Ahlat Alimoğlu Hurşit Tomb

İstiridye kabukları Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu ve Şeyh Ali Mezarlığı 6. No'lu taşlarda olmak üzere iki mezarda bulunmaktadır. Kara Şeyh Haziresi 3. No.lu baş ve ayak şahidelerindeki kandil ve mumun ait olduğu çerçevelerin köşelerine istiridye kabuğu yerleştirilmiştir. Şeyh Ali Mezarlığı 6. No'lu şahidenin istiridye kabukları mukarnas öbekleri üzerine konumlandırılmıştır. İstiridye kabuğu motifleri aslında bölgedeki mezar taşları dışında kümbet mimarisindeki yırtmaç nişlerde ve mihrap-pencerelerde de görülmektedir (Foto.34). Ayrıca haçkarlar üzerinde de aynı motif mevcuttur. Şeyh Ali Mezarlığı 6. No'lu şahidedeki istiridye kabuğu motifinin mukarnas öbeklerinde uygulanması, bu düzenlemenin Erciş ve Gevaş'taki mezar taşlarındaki mukarnaslarda tespit edilmemesi dikkat çekmektedir.

Mollakâsım Köyü'nün Erciş ve Gevaş gibi mezar taşı ekolüne sahip yerleşim bölgelerine uzak olması sebebiyle mezar taşlarında süsleme dağarcığının fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum yakın coğrafyadaki mezar taşı üretim merkezi ve kırsal bölgelerdeki taşlar incelendiğinde daha iyi anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Mollakâsım Köyü mezarlıkları incelendiğinde mezar taşlarının en erken tarihlisinin 14. yüzyılın başları en geç tarihlisinin ise 19. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu tespit edilmiştir. Böylece Orta Çağ ve Osmanlı dönemlerine ait mezar taşlarının bir arada bulunduğu görülmüştür. Kara Şeyh Türbesi etrafındaki mezar taşlarında iki döneme ait taşlar mevcutken köyün yukarısındaki hazire alanındaki

taşların Orta Çağ dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle Kara Şeyh Türbesi haziresindeki Orta Çağa tarihlenen mezar taşlarının Şeyh Ali hazire alanından getirildiği düşünülmektedir. Bu durum yukarı mezarlığın daha eski olduğunu göstermektedir. Fakat bu alanda 14. yüzyılın öncesinden ve Osmanlı döneminden mezar taşına rastlanılmayışı mühimdir. Bu durumun sebepleri arasında değişen din ve toplumsal düşünce anlayışının yansımaları olarak mezar taşı yaptırmanın hoş karşılanmaması ya da ekonomik ve kültürel gerileme sonucu vazgeçilmesi olabileceği gibi bu alanın o tarihlerde çeşitli nedenlerle terk edilmiş olabileceği de akla gelmektedir. Erçiş ve çevresindeki küçük hazire alanlarından Beyler, Haydar Bey, Tekler (Gürgüz), Gölağzı (Purmak), Ziyaret ve Kara Şeyh Köyü mezarlıklarında yer alan mezar taşlarının 14-15. yüzyıl Karakoyunlu dönemine tarihlendirilmesi ve bu örnekler içinde koç koyun mezar taşı örneklerinin bulunması düşündürücüdür (Uluçam, 2002, 357-359; Çetin - Bingöl, 2020, 219-245). Mollakâsım Köyü mezar taşlarının içinde koç koyun örneklerine rastlanmaması buradaki örneklerin daha eski tarihlere ait olabileceğini akla getirmektedir. Bölgedeki koç koyun mezar taşlarının 14 ve 15. yüzyıllara tarihlendirilmesi ve Mollakâsım

Köyü'nde bu örneklerin bulunmaması, köyün bu tarihlerde terk edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bir dönem boşalan köye sonrasında yerleşim yaşanmış olmalıdır. Kara Şeyh Türbesi muhtemelen 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olmalıdır. Hazire alanının ise türbe ile birlikte şekillendiği düşünülmektedir.

Orta Çağa ait birçok şahide de yazı hakkedilmemesinden dolayı baş veya ayak şahidesi olduğu öğrenilemese de bunların baş taşı olarak kullanıldıkları düşünülmektedir. Mezarlıkta gördüğümüz Arapça ve Osmanlıca yazılar bölgenin genel tarihi süreci içerisinde olağan bir durumdur. Mezarlardaki malzeme olarak kalker taşının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı mezarlıktaki taşların Gevaş veya Erciş bölgesindeki ustalar tarafından yapılmış olmalıdır. Fakat Mollakâsım Köyü'ndeki Orta Çağa ait olduğu düşünülen taşlardaki bazı asimetrik uygulamaların varlığı bu taşların Gevaş ekolüne daha yakın olduğunu kanıtlamaktadır. Taşlarda tespit edilen çiçek rozetler, kandil, mum, yıldız biçimleri, istiridyeye kabuğu, mukarnas ve kemer düzenlemeleri Gevaş ve Erciş'teki mezarlıklarda görülen süslemelerle ortak bir birikim olduğunu göstermektedir.

Katalog No	Tarih	Mezar Tipi	Kitabe	Malzeme	Teknik	Bitkisel Süsleme	Geometrik Süsleme	Mimari Süsleme	Eşya Süsleme
Kara Şeyh Haz. Mez. 3	14. yy	Şahide	Arapça kelimeler	Kalker	Oyma, kazıma ve yivli oyma	Çiçek, kıvrım dal, palmet, yürek ve üzüm	Kare, daire, yıldız, istiridyeye kabuğu ve hilal	Mukarnas ve Kemer	Kandil ve Şamdan
Şeyh Ali Mez. 1	14. yy	Şahide	x	Kalker	Oyma	x	Yıldız ve daire	Mukarnas ve Kemer	Kandil
Şeyh Ali Mez. 3	14. yy.	Sanduka	x	Kalker	x	x	x	x	x
Ş.A.M. 4	14. yy.	Sanduka	x	Kalker	x	x	x	x	x
Şeyh Ali Mez. 5	14. yy.	Sanduka	x	Kalker	x	x	x	x	x
Şeyh Ali Mez. 6	14. yy.	Şahide	x	Kalker	Oyma	Çiçek ?	Yıldız ?	Mukarnas ve Kemer	Kandil
Şeyh Ali Mez. 7	14. yy.	Şahide	x	Kalker	Oyma	x	x	Kemer	Kandil
Kara Şeyh Haz. Mez. 5	1823	Şahide	x	Kalker	Oyma	x	x	x	x
Kara Şeyh Haz. Mez.1	19. - 20. yy.	Şahide	Osmanlıca	Kalker	Oyma	x	x	x	x
Kara Şeyh Haz. Mez. 2	19. - 20. yy.	Şahide	x	Kalker	Oyma	x	x	Kemer, mihrap ve silme	x
Kara Şeyh Haz. Mez. 4	19. yy. sonu 20. yy. başı	Şahide	Osmanlıca	Kalker	Oyma	x	x	x	x
Kara Şeyh Haz. Mez.6	20.yy	Şahide	x	Kalker	Oyma	x	x	x	x
Şeyh Ali Mez. 2	x	Şahide	x	Kalker	x	x	x	x	x
Şeyh Ali Mez. 8	x	Şahide	?	Kalker	Kazıma	x	x	x	x

Tablo 1: Mollakâsım Köyü hazirelerindeki mezar taşlarının özellikleri / Features of tombstones in the Mollakâsım Village Cemetery

Mollakâsım Köyü mezarlıklarındaki mezar taşları biçim ve süsleme durumları analiz edildiğinde Gevaş ve Erciş mezarlıklarındaki taşlarla ortak özellik göstermektedir. Fakat köyün merkezi şehirlerden uzakta kırsal bir yerleşim alanı olması neticesinde mezar taşlarının sade olmasına sebebiyet vermiştir.

Van Gölü Havzası mezarlıkları incelendiğinde büyük mezarlıklarla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Fakat kırsal alanlarda kalan mezarla ilgili az çalışma yapıldığı gibi derinlemesine incelemeler de fazla görülmemektedir. Mollakâsım Köyü mezarlıkları Van şehrinin ve bölgenin mezar taşı envanterinde bu çalışma ile yerini almaktadır.

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU S.2007.

“*Van Şehir Dokusu Ve Tarihi Eserlerinin Tahrir Edilmesinde Ermenilerin Rolü*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 35, Erzurum, s. 311-339.

ARVAS T. Z. 2017.

“*19. Yüzyılın Sonlarında Van Vilâyeti Vakıfları*”, **Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi**, 1/1, 2017, s.15-24

AYAZ BAŞAK M. 2008.

Gevaş Mezar Taşları, Van. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

BAŞ G.-GÜL M. 2018.

“*Gevaş Dilmetaş Köyü Mezarlığı ve Mezar Taşları*”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:1, S: 39, Van, s.323-348.

BAŞ G. v.d. 2019.

İstanbul Davut Paşa Külliyesi Haziresi Ve Mezar Taşları, İstanbul.

BAŞAK O. 2010.

“*Gevaş Kümbet Mezarlığı'nda Bulunan Mezar Taşlarındaki Bezemelerinden Örnekler*”, **V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu**, İstanbul, s.179-187.

BAŞAK, O. 2020.

“*Kümbet Mezarlığı ve İçerdiği Kültür Varlıkları*”, **Sanat ve Kültür Tarihi Araştırmaları (Ed. Ercan Çalış / Resul Yelen)**, İstanbul, s.252-290.

BİNGÜL Ş. 2016.

“*(H.1252/M.1836) Yılı Nüfus Sayımına Göre Van Kazasına Bağlı Müslim Köylerin Demografik Yapısı*”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Yıl 9, Sayı XXVI, s.87-115.

ÇETİN, Y. 2011.

“*Patnos Tutak Çevresinde Türbe ve Tarihi Mezarlıklar*”, **IV. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu (Ed. Oktay Belli)**, Ankara, s.159-171.

ÇETİN, Y. ve BİNGÖL E.2020.

“*Erciş Tekler Mahallesi Mezarlığı'nda Bulunan Karakoyunlu Dönemi Mezar Taşları*”, **Iğdır Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 23, s.219-245.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, **Ermeniler Tarafından Yapılan Katliam Belgeleri I**, Yayın Nu: 49, Ankara,2001.

DURMA A.2014.

Evliyalar Şehri Van, Samsun.

KALFAZADE, S. / ÖZKAN, E.1989.

“Kandil ve Kandilin Motif Olarak Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.2, S:5, s.23-24.

KARAHAN, R., TEKİN, R., KULAZ M., REİSOĞLU S., İGİT İ., ORAL M., ALP A., 2019.

Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı ve Mezar Taşları, Ankara.

KARAMAĞARALI, B., 1992.

Ahlat Mezar Taşları, Ankara.

LAQUEUR H. P., 1997.

Hüve’l Baki İstanbul’da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları, İstanbul.

NAZA DÖNMEZ, E. E. 2011.

“Türk Sanatında Mezartaşları ve Çeşmeler Üzerinde Yer Alan Mimari Ögeler Üzerine Bir Deneme”, Özseit **Armağanı (Ayrı Basım)**, İstanbul, 2011, s. 307-318.

ÖGEL, S., 1994.

Anadolu’nun Selçuklu Çehresi, İstanbul.

ÖZKURT, K.,2007.

“Vangözü Çevresi Mezartaşlarında Kandil Motifi”, **II. Van Gölü Havzası Sempozyumu Bildiri Kitabı(Edt. Oktay Belli)**, Ankara, s.132-142.

PEKTAŞ, K.,2001.

Bitlis Tarihî Mezarlıkları ve Mezar Taşları, Ankara.

ULUÇAM, A.,2000.

Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları, Ankara.

ULUÇAM, A., 2002.

“Van Gölü Havzası’ndaki Tarihî Mezarlıklar ve Mezar Taşları”, **Türkler Ansiklopedisi**, C8, Ankara, s.353-365.

YELEN, R., 2017.

“İslam Sanatında Süsleme Sembolizmi Üzerine Yeni Yorumlar”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2 Türk Kültür Dünyası Özel Sayısı, Van, s.470-492.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1: <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/45585,1--van-ili-tusba-ilcesi-mollakasim-mahallesi-tarihi-mez-.pdf?0> erişim tarihi: 06.06.2020.

URL 2: Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri, İE,EV,66-7158,H-25-06-1134 erişim tarihi:13.06.2020.